Девіз-шифр: Конкурс

Секція: Переклад

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕКЛАДУ ДОКУМЕНТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

ЗМІСТ

Вступ…….3

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження гендеру……..6

1.1. Витоки поняття «гендер»……..……...……6

1.2. Міждисциплінарний характер гендерології ……...…….……7

1.3. Гендерні дослідження в літературознавстві …….....……....11

1.4. Гендер у перекладознавстві …….…….……..……..12

Розділ 2. Перекладацький аналіз: особливості відтворення гендеру в офіційно-діловому стилі …….…….…….....15

Висновки ……..….25

Список використаних джерел……...…...27

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мова завжди була і залишається суспільним явищем, яке чуйно реагує на всі процеси, що визначають сталий рух соціуму. Немає жодних сумнівів у тому, що, починаючи з перших років минулого сторіччя, одним із таких магістральних процесів людства виступає фемінізм. Боротьба жінок за рівність з чоловіками активно відбивається в мові, передусім, в її лексичному складі, але також і на рівні граматики. Головним терміном епохи фемінізму став «гендер», необхідність повноцінного та різнобічного висвітлення якого в перекладацькому вимірі й зумовлює актуальність нашої розвідки. Вирішення цієї проблеми, що виходить за вузькі лінгвістичні межі, також сприятиме поширенню культурологічно зумовлених дослідницьких принципів в межах вітчизняної транслятології.

Дослідження спрямовано на аналіз мовного та перекладацького аспекту нагальних гендерних проблем, на систематизацію та розробку рекомендацій, дотримання яких обов’язкове під час перекладу документів офіційно-ділової тематики, важливість яких в житті сучасного суспільства не викликає жодних сумнівів. У розвідці робиться наголос на необхідності забезпечення можливостей досягнення гендерної рівності на законодавчому рівні. Гендерні перетворення в різних країнах світу сприяють визнанню та дедалі більшій зацікавленості різних прошарків населення в проблемі гендерно-чутливої мови та її елементів, їхнього відтворення мовою перекладу з дотриманням жанрово-стилістичних особливостей таких текстів, як міжнародні конвенції та декларації, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН [20; 21; 22; 24; 29].

Метою дослідження визначено виявлення стратегій та способів забезпечення гендерного балансу як у вихідних, так і в цільових текстах офіційно-ділового стилю. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких дотичних **завдань**, як:

- визначення витоків терміну «гендер» та його аналіз із позицій дослідження серед різних напрямків гуманітарних дисциплін;

- виклад принципів редагування вихідних текстів офіційно-ділового стилю з метою забезпечення гендерного балансу;

- встановлення стратегій та способів здійснення перекладу гендерно-орієнтованих труднощів текстів нехудожнього дискурсу.

Об'єктом дослідження виступають мовні складники вихідного тексту, які сприяють створенню гендерного дисбалансу, а отже мають бути вилучені за рахунок редагування, а потім перекладені таким чином, аби відповідати принципам гендерно-нейтральної мови. Таким чином, подібні явища потрапляють до категорії перекладацьких труднощів, адже вимагають від перекладача додаткових творчих зусиль через відмінності в реалізації категорії роду в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є стратегії та способи перекладу гендерно-маркованої лексики як подолання певного роду перекладацьких труднощів, зумовлених гендерним забарвленням, а також практичні рекомендації, які можна та необхідно застосовувати під час перекладу документів офіційно-ділового стилю для досягнення гендерної нейтральності мови.

Матеріалом дослідження стали тексти міжнародних конвенцій. У перебігу дослідження до використаних матеріалів було залучено рекомендації таких міжнародних організацій, як Європейський Союз та Організація Об'єднаних Націй стосовно принципів гендерно-нейтральної мови та гендерно-збалансованого перекладу.

Для досягнення завдань, поставлених у ході формування мети дослідження, було використано низку **методів**, зокрема метод семантичного аналізу для визначення гендерних складників значення; стилістичного аналізу для визначення особливостей текстів, обраних у якості матеріалу дослідження; порівняльного перекладознавчого аналізу для порівняння

вихідного та цільового текстів та метод редагування для гендерного корегування вихідних текстів.

Практичне значення. Оскільки гендерні проблеми перекладу текстів нехудожнього мають відчутні особливості, їм слід приділити особливу увагу, зосереджуючись на проблемі відтворення маскулінних та фемінних маркерів, тобто гендерно-орієнтованих перекладацьких труднощів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені на конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності «Переклад» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, а також у статті, поданій до друку у збірку студентських наукових робіт «Англійська мова: сучасні вектори та перспективи».

Практична значущість дослідження також полягає у можливості та необхідності використання отриманих результатів під час аналізу та перекладу українською мовою документів офіційно-ділового стилю міжнародного спрямування або їх редагування, що у свою чергу сприятиме уникненню гендерних стереотипів про перевагу маскулінного над фемінним та досягнення гендерної рівності. Здобутки дослідження стануть у нагоді у подальших наукових дослідженнях, слугуватимуть практичними рекомендаціями у процесі підготовки майбутніх фахівців з перекладу або редактури офіційно-ділової сфери.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРУ

1.1. Витоки поняття «гендер»

Наше дослідження присвячено гендерним аспектам перекладу текстів офіційно-ділового стилю, тому цілком логічним є розпочати розгляд питання з витоків такого поняття як «гендер».

Наукова бібліографія, присвячена проблемам гендеру в різних сферах, нараховує десятки праць, що може свідчити про різнобічність підходів до вивчення цього поняття та багатовимірність його визначень.

На відміну від статі, гендер не слід інтерпретувати як біологічну структуру. Гендер – це радше культурна маска статі, соціальна репрезентація, а не природна властивість [2]. У тенденціях розвитку сучасної науки бачимо, що термін «стать» використовується на позначення анатомічних та фізіологічних особливостей між чоловіками та жінками. Саме тому Дж. Скотт, відома дослідниця в галузі історії фемінізму, називає гендер «соціальною статтю» [27].

Один із перших зафіксованих випадків застосування цього терміну помічаємо у 1955 році сексологом Джоном Мані [26]. У його розумінні поняття гендеру та гендерної ролі застосовувалося як характеристики, які визначають те, ким за свої статусом або поведінкою відчуває себе людина, статевими особливостями науковець своє бачення визначення не обмежував [19]. В історії гендерних досліджень також особливо важливу роль відіграє 1968 рік, адже саме тоді в науковий простір поняття «гендеру» увів американський психолог та психоаналітик Роберт Столлер (Robert Stoller), коли вжив його в опублікованій статі "*Sex and Gender: on the Development of Masculinity and Femininity*" [28]. Гендер як окремий термін він запропонував використовувати на позначення соціальних, поведінкових та культурних

аспектів статі. Відтак з'явилася потреба в розмежуванні характеристик біологічних від тих, котрі надаються людині крізь призму соціальних уявлень про стать, суб'єктивно зафіксованих в культурі знань про них.

Отже, можна стверджувати, що всі визначення цього поняття лежать у площині соціально-культурного контексту як сукупності певних норм та характеристик, які суспільство приписує людям залежно від їхньої статі в процесі соціалізації. Сьогодні бути в суспільстві чоловіком або жінкою означає не тільки володіти певними анатомічними особливостями, а й, передусім, виконувати ті чи інші гендерні ролі, визначені суспільством.

1.2. Міждисциплінарний характер гендерології

Гендер вивчався у широкому колі наукових досліджень. Результатом гендерних досліджень є доробок науковців із різних галузей і, насамперед, утворення гендерної теорії. В її основу покладено різноманітні погляди на становище жінки та чоловіка як суб'єктів соціологічних, культурних, економічних тощо умов. Гендерна теорія має міждисциплінарний характер. Фахівці різних наукових сфер брали участь у її розробці та розвитку. Зокрема, вона існує в філософії, соціології, правознавстві, історії, філології та багатьох інших наукових підсистемах.

«Новітній філософський словник» подає визначення гендеру як поняття для «відбиття соціокультурного аспекту статевої приналежності людини» [14, 272]. Філософський фундамент розвитку гендерної теорії закладався у концепціях представників класичної школи. Давні мислителі приділяли особливу увагу взаємовідносинам чоловіків і жінок, визначенню їхніх ролей у суспільстві, відстоюючи ідеї відмінності природи маскулінного та фемінного начал.

Що стосується філософського погляду на гендер та гендерну проблематику, для порівняння варто звернутися до деяких інших джерел,

зокрема, україномовних. Наприклад, окрема стаття О. Гомілко у «Філософському енциклопедичному словнику», виданому Національною академією наук України 2002 року. У статті авторка наводить досить вже традиційне визначення гендеру як «соціокультурної форми існування статей», в якій «чоловік та жінка виступають не як природні визначення, а як соціокультурні феномени» [4, 111]. Авторка пов'язує філософське тлумачення гендеру з розвитком феміністських теорій, які, на її думку пройшли у своєму розвитку декілька етапів.

Першим етапом вважається розрізнення гендеру та статі, вперше таку спробу знаходимо у праці М. Мід «Секс і темперамент у трьох примітивних суспільствах», датованій 1935 роком. На цьому етапі гендер розуміється нічим іншим як «сукупністю соціокультурних ознак, яких набуває людська стать у певній культурі чи суспільстві» [15, 223]. Стать же, навпаки, є універсальною, усталеною, природно визначеною характеристика людини. [4, 111].

Другий етап ознаменований всесвітньо відомою працею С. де Бовуар «Друга стать», в якій визначення гендеру супроводжується критикою поняття статі як природного феномену. Активне розгортання феміністичних рухів дозволяє стверджувати, що гендер слугує інструментом для «викриття соціальної дискримінації жінки та спростування її образу як істоти, що не відповідає загальнокультурному зразку». У власне філософському аспекті гендер визначається як «ідея або конструкт, відповідно до якої людське тіло вибудовується як чоловіче або жіноче, а стать розглядається як соціально витворена фікція без опертя на природу» [4, 112].

Існує також третій етап, на якому акцентуються відмінності між статтю чоловіків та жінок. Пряма залежність гендеру та статі підпадає під великі сумніви. Значно пізніше інтерес до гендерних проблем виник в площині лінгвістики. Перші праці у цій галузі були виконані у річищі системного опису чоловічих та жіночих особливостей мовлення на матеріалі деяких

германських та романських мов. Серед основних імпульсів зародження лінгвістичних досліджень гендеру в інших мовах став Новий жіночий рух в США та Німеччині [10, 170]. З'являються праці таких видатних фахівців галузі як Р. Лакоф – «Мова та місце жінки» (1975), спрямована на обґрунтування адроцентричності мови, ролі жінки у картині світу, що напряму пов'язана з мовою. Перші ж вітчизняні роботи гендерного профілю стали з'являтися у 80-х – 90-х роках минулого століття. Бурхливі темпи розвитку досліджень гендерної проблематики дають можливість О. Горошко стверджувати про формування нового розділу науки про мову – *лінгвістичної гендерології* або *гендерної лінгвістики*. Головною метою цього напряму є опис мови у зв'язку з феноменом статі, для чого і створюється теоретична модель гендеру та систематизуються методи лінгвістичного дослідження гендеру [5].

Щодо способів сприйняття світу, А. Кириліна стверджує, що мова фіксує його з різних точок зору: чоловічої та жіночої, що знаходить відбиток у різних типах світогляду, моделях мовленнєвої поведінки, тим самим може свідчити про існування певних гендерних стереотипів, закарбованих у мовній формі [11]. На думку дослідниці Д. Спендер, яку вона висловлює у власній праці «Мова створена чоловіком», мовна картина світу створена сконструйована під впливом ідей патріархального суспільства. Категоричність поглядів Д. Спенсер добре відобразила мовну ситуацію того часу і, як не дивно, значно посилила зацікавлення у гендерному аспекті мови [9, 179].

Руйнівна критика Д. Спендер щодо сексистської спрямованості створення мовної картини світу існує як складова «феміністської лінгвістики», чиї підвалини закладені в межах гендерної лінгвістики.

Наразі в межах феміністської лінгвістики виокремлюють два провідних напрямки. Перший досліджує дискримінацію образу жінки в мовній картині світу або, інакше кажучи, мовній асиметрії, скеровані проти жінки [9].

Представники цього напрямку вважають, що мова відбиває суто чоловіче бачення світу і, таким чином, нав'язує соціуму чоловічі цінності та шкалу оцінок. Із цього припущення робиться висновок про те, що майже всі мови є патріархальними за своєю природою.

Другий напрямок феміністської лінгвістики характеризується як «дискурсивний», адже в його межах досліджується мовленнєва поведінка чоловіків та жінок в різноманітних, переважно побутових, ситуаціях спілкування, що мають соціальну значущість. Важливим є й те, що дослідники зазвичай акцентують практичну значущість своєї роботи, адже отримані ними результати становлять інтерес не тільки для академічної науки, а й мають безпосереднє практичне втілення, зокрема, для вироблення рекомендацій щодо недискримінаційної мовної поведінки (йдеться про так звану «гендерно-нейтральну» або «гендерно-чутливу» мовну поведінку)

Говорячи про гендер як аспект філології, слід відзначити таке поняття як граматична категорія роду, від особливостей якої залежать відмінності у відтворенні роду в тій чи іншій цільовій мові. Відносно категорії роду між українською та англійською мовами розбіжності більш суттєві.

Рід є однією з найхарактерніших категорій української мови, у той час як в англійській мові граматична категорія роду відсутня. В українській мові рід як мовна категорія притаманна усім іменникам, за винятком *pluralia tantum*. Кожен іменник у складі своїх сем, що визначають його граматичну сутність, обов'язково має сему роду – чоловічого, жіночого та середнього. В англійській мові суто граматичні засоби вираження значення роду відсутні.

Гендерний аспект будь-якого дискурсу стосується граматичної категорії роду, яка притаманна структурам мов. Наприклад, відомо, що у англійській мові родові особливості позначаються особовими займенниками, зокрема *he* та *she* для позначення чоловічого та жіночого родів відповідно. До гендерно-маркованих слів належать також лексичні одиниці зі складовою частиною – *man/male* [1].

1.3. Гендерні дослідження в літературознавстві

На думку Н. Зборовської, «феміністична критика передбачає постійні пошуки нових способів аргументації, оновлення літературного аналізу, перегляд попередніх поглядів, що повинно забезпечити їй динамічність, актуальність та гостроту» [8, 270]. Т. Вороніна зазначає, що цей зв'язок гендерних досліджень із суміжними науками допомагає відтворити специфіку гендерних стереотипів, настанов і норм та виявити механізми гендерної соціалізації особистості, «та у першу чергу незадані генетично природою, а ті, що визначаються вихованням, культурою та ідеологією» [7, 19].

Очевидно, що осмислення літератури й культури крізь призму гендеру є надзвичайно корисним для розвитку літературних студій, хоча й розпочалося достатньо пізно (у 80-х роках минулого сторіччя)

Ранні теоретики французького фемінізму М. Дюрас, А. Леклерк та І. Ксав'єр вважали, що мова надає жінці багато можливостей, адже жінка мислить не так, як чоловік, а отже, і пише по-іншому, так виникла ідея про існування жіночого письма. Сам термін «жіноче письмо» у науковий вжиток ввела французька письменниця і теоретик фемінізму Е. Сіксу. Розвиток другої школи з наведених пов'язують з ім'ям Е. Шовалтер, яка ввела в літературознавство термін «гінокритика» та подала власну класифікацію феміністичної критики на ідеологічну та гіноцентричну.

Н. Зборовська вперше формулює чітку дефініцію: «Гендерне літературознавство спрямоване на вивчення соціальних і культурних конфігурацій жіночого та чоловічого, різних форм сексуальності у літературних текстах» [8, 272**]**.

Об'єктом гендерного літературознавства вчені визначають гендерну картину світу, засновану на стереотипах маскулінності і фемінності,

специфіку авторської свідомості, що визначається гендерною ідентичністю, особливу точку зору автора – чоловіка або жінки – героїв, жанрову систему, що також має гендерне вимірювання. Об'єкт досліджень, що безперервно розширюється, стимулює розробку критеріїв ідентичності, в якій головну роль виконує не біологічна стать автора, а його гендер і художня своєрідність його творів.

Гендерна інтерпретація дає можливість проаналізувати твори з погляду уявлень про «фемінність» і «маскулінність», які, у свою чергу, є конструктами культури і піддаються постійній еволюції в історичній перспективі.

1.4. Гендер у перекладознавстві

Проблема гендеру має величезне значення як перекладознавчий аспект, у той самий час цьому явищу у приділяється недостатня увага, що, у свою чергу, зумовлює помилки при перекладі текстів різноманітних жанрів, зокрема текстів офіційно-ділового стилю [3].

Не викликає жодних сумнівів той факт, що гендер є потужним чинником перекладу, який проявляє себе через постать автора, систему персонажів і, не в останню чергу, через особистість перекладача. Академік В. Виноградов свого часу запропонував здійснювати філологічний аналіз художніх текстів на основі категорії образу автора, яка має функціональний характер і втілюється за рахунок відбору та актуалізації в тексті відповідних мовних засобів. Продовжуючи лінію міркувань дослідника, логічно було би запропонувати аналогічну категорію образу перекладача, яка би втілювалася в тих стратегіях та прийомах, які перекладач обирає для іншомовного перевтілення вихідного тексту, та відповідних мовних засобів їх реалізації. Оскільки гендерний чинник безпосередньо впливає на вибір мовних засобів перекладачем, його прискіпливе вивчення потенційно сприятиме

покращенню якості перекладу – як художнього, так і інформативного. Гендерна ідентичність перекладача проявляється у виборі граматичних форм, лексичних одиниць, емоційному забарвленні мови тощо [11].

Вивчаючи й порівнюючи стиль перекладачів-жінок і перекладачів-чоловіків на лексичному рівні, О. Паненко робить цікаві спостереження [16].

Перекладачі-чоловік частіше за все, відтворюючи емоційний стан героя, використовують слова з найменшою емоційною індексацією, натомість перекладачі-жінки більш невимушені у використанні висловлень або вигуків із багатим емоційним забарвленням, надають перевагу експресивним, особливо стилістично-зниженим словам та зворотам, ніби навмисно згрублюють стиль викладу. Помітним також виступає те, що чоловіки-перекладачі вдаються до вставних слів, але до таких, що мають значення констатації, на противагу перекладачкам, котрі зловживають вставними словами, різноманітними означеннями, обставинами, а також модальними конструкціями, що виражають різний ступінь невпевненості, невизначеності або приблизності, окрім того, вони демонструють схильність до використання «престижних», стилістично підвищених форм, кліше, книжкової лексики.

Переклад є своєрідною співпрацею перекладача з автором, у якій перекладач здійснює інтерпретацію художнього твору, реконструюючи зміст цільової мови, наближений баченню автора твору, проте той, який не буде цілком тотожним йому. У цьому контексті слушною видається така думка О. Ребрія: «Оскільки збереження структурної та семантичної близькості між вихідним та цільовим текстами може бути несумісним із забезпеченням їхньої функціональності тотожності, переклад неминуче супроводжується компенсаційними семантико-стилістичними трансформаціями, а головним творчим завданням перекладача є визначення міри доцільності трансформацій» [17, 16]. Таким чином, розуміємо, що гендерно-марковану

лексику у перекладі треба передавати у найменш сексистський спосіб, а саме спробою відтворити гендерно-нейтральною лексикою.

Слід зазначити, що гендерно-нейтральна лексика – це надзвичайно великий масив лексичних одиниць в рамках гендерно-нейтральної (або гендерно-інклюзивної). Гендерно-нейтральна лексика з'явилася через тенденцію намагання досягнути уникнення маскулінно-центричної мови. Цей пласт лексики допомагає уникнути хибних стереотипів щодо природи та ролі жінок та чоловіків у суспільстві, отже така лексика визнає відмінності між статями, до обох статей ставиться з позиції рівності. Натомість, замість лексики, яка стосується винятково чоловічої статі або значно пізніше винятково жіночої, почали поширюватися слова-замінники, що стосуються обох статей у інклюзивний спосіб [1].

Якщо автор цілеспрямовано використовує гендерно-специфічну мову, перекладач має поважати цей намір. Саме це зумовлює важливість для мовця або автора цілком і повністю усвідомлювати принципи такої мови. Що стосується усного перекладу, сучасні міжнародні організації повністю віддані ідеї використання гендерно-нейтральної мови та пов'язаним із нею принципам недопущення дискримінації, визнання прав статей та їхньої рівності.

РОЗДІЛ 2
ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ: ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ГЕНДЕРУ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ СТИЛІ

Чутливість до гендерної проблематики, активні жіночі рухи, спрямовані на боротьбу за рівність та однакові права впливають на мову, яка, у свою чергу, сприймає усі зміни в суспільстві та віддзеркалює світові тенденції, в тому числі боротьбу із проявами мовного сексизму та гендерних стереотипів. Останні лінгвістичні дослідження відзначають тенденцію до відходження «жіночих» та «чоловічих» слів з ужитку в офіційно-діловому стилі, спостерігається спрямованість на виявлення такого явища як закріплення гендерно-нейтральної лексики, яка може відповідати загальноприйнятим міжнароднім нормам.

Гендерно-інклюзивна, гендерно-нейтральна чи гендерно-чутлива мова стала предметом актуальних досліджень та наукових пошуків. Усі три терміни означають одне й те саме: сучасний спосіб висловлення, головна риса якого полягає в організації мовлення таким чином, аби уникнути гендерної дискримінації.

Сферою імплементації гендерно-нейтральної мови є переважно дискурси, пов’язані з офіційною комунікацією. Задля забезпечення в офіційній комунікації ідей мовної неупередженості упродовж останніх десятиріч було розроблено рекомендації із запобігання гендерній дискримінації. Такі практичні правила та рекомендації особливо важливі для перекладів текстів офіційно-ділової тематики.

У рамках цієї тенденції за останні десятиріччя було розроблено та впроваджено численні настанови із запобігання та усунення ознак гендерної дискримінації. Завдання таких настанов полягає у заохоченні приділяти належну увагу гендерній чутливості мови, зокрема її перекладацькому аспекту. Чи не найважливішою сферою, де необхідно дотримуватися рівності

й уникати будь-яких проявів дискримінації, зокрема мовної, є сфера офіційної комунікації авторитетних інституцій на кшталт Організації Об'єднаних Націй, Генеральної Асамблеї на рівні основоположних конвенцій та міжнародних декларацій.

Завдяки актуальності цієї проблеми, приділяється достатньо уваги формуванню рекомендацій щодо використання гендерно-нейтральної мови під час перекладу гендерно-маркованої лексики.

У нашому дослідженні в рамках перекладацького аспекту особливий інтерес становить гендерно-інклюзивна мова. Помічаємо, що гендерний чинник комунікації у різних мовах має різні способи відтворення, тому і по-різному проявляється, відтак набуває різного значення в англо-українському перекладі. Витоки заміни гендерно-маркованої лексики гендерно-нейтральною зафіксовані у 80-х роках минулого століття із появою *Guidelines for Gender-Fair Use of Language* американською Національною Радою вчителів англійської мови. Услід за прийнятим документом, розпочався рух за впровадження норм гендерно-коректної мови в юридичному дискурсі [13].

Важливим критерієм адекватності перекладу текстів є гендерна неупередженість відтворюваного перекладачем дискурсу. Таким чином, у тексті перекладу можуть мати місце зміни у відтворенні гендерно-маркованих одиниць. Подібні трансформації було запропоновано та впроваджено задля запобігання гендерній дискримінації, а також для того, щоб заохочувати учасників комунікації приділяти належну увагу гендерній чутливості в мові, включно з перекладом.

Серед кількох прикладів рекомендацій стосовно використання гендерно-інклюзивної мови варто почати з настанов Організації Об'єднаних Націй, що є найстарішою та найвпливовішою міжнародною організацію, стандарти якої слугують взірцем для чималої кількості проєктних задумів на різних законодавчих рівнях. Настанови та рекомендаційний матеріал взято з

"Guidelines for gender-inclusive language in English" («Рекомендації по використанню гендерно-нейтральної англійської мови») [25].

Розглянемо кілька прикладів на основі обраних елементів з матеріалів дослідження, до прикладів, окрім перекладу, можна запропонувати більш інклюзивний варіант висловів.

В англійській мові існують гендерно-марковані елементи, хоча їх відносно небагато, і вони знаходять своє відображення у застосування особистих та присвійних займенників (*he/she, her/his*), деяких іменників та форм звертання. Більшість англійських іменників не має форм, які могли б актуалізувати граматичну категорію роду, водночас це можуть жіночі та чоловічі форми деяких слів (*actor* та *actress, waiter* та *waitress*). Деякі іменники мають гендерно-нейтральні еквіваленти, що можна використовувати відносно представників обох статей (*police officer* замість *policeman* або *policewoman*, *spokesperson* замість *spokesman*, *chair* або *chairperson* замість *chairman*). До переліку небагатьох маркованих слів в англійській мові також відносимо слова та складові частини складних слів – *male-/-man-* та *female/woman*, що традиційно застосовуються на позначення осіб чоловічої або жіночої статі.

Проаналізувавши рекомендації щодо використання гендерно-нейтральних висловів, можемо сформувати практичні поради та узагальнити способи, що використовуються для усунення гендерної маркованості у цільових та вихідних текстах офіційно-ділового спрямування. Першим із наведених способів варто відзначити опущення одиниці, недоречність вживання якої свідчитиме про гендерну упередженість на рівні речення:

Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of ***his*** *life intentionally save in the execution of a sentence of a court following* ***his*** *conviction of a crime for which this penalty is provided by law*.

Вилучення присвійного займенника *his* не впливає на загальний зміст речення та не несе жодних смислових втрат, однак усуває враження про домінуючу роль чоловічого роду в описі основоположних прав людини:

Everyone's right to life shall be protected by law. No one shall be deprived of life intentionally save in the execution of a sentence of a court following conviction of a crime for which this penalty is provided by law.

Таким же чином, вилучення елемента *his* не впливає на відтворення вищевикладеного українською мовою:

Право на життя кожної людини захищається законом. Ніхто не може бути позбавлений життя навмисно, окрім як відповідно до виконання вироку суду після звинувачення у злочині, за який таке покарання передбачається законом.

У мові формальної комунікації гендерно-марковані форми особових та присвійних займенників третьої особи однини втрачають своє гендерно-марковане забарвлення при заміні на форми множини, наприклад, *they* замість *he* / *she*, *their* замість *his* / *her* можуть бути використані як найбільш інклюзивні варіанти:

States Parties shall assure to the child who is capable of forming ***his*** *or* ***her*** *own views, the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child*.

Проте варто зазначити, що Європейський Парламент рекомендує уникати комбінованих родових форм на кшталт *s/he, him/her, his or her*, адже це впливає на рівень легкості сприйняття тексту. Тож пропонуємо такий варіант подання такого речення, де ми також застосували вилучення гендерно-маркованих елементів:

States Parties shall assure to the child who is capable of forming own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of

the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

В українському перекладі присвійні займенники в цій позиції взагалі не відтворюються, тож проблема гендерного дисбалансу зникає сама по собі:

Держави-учасниці гарантують дитині, яка здатна формувати свої власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди у всіх питаннях, що стосуються дитини, належне урахування поглядів відповідно до віку та зрілості дитини.

Гендерна маркованість також притаманна таким словам як *anybody*, *nobody*, *everyone,* які в англійській мові застосовуються без урахування статевої приналежності, проте при відтворенні українською мовою можуть перекладатися як за допомогою маркерів чоловічого роду «кожен», «жоден». Оскільки ці слова граматично марковані чоловічим родом, вони можуть наштовхнути на хибну думку про гендерний покажчик статі особи, про яку йдеться. Такі займенники радимо замінювати словами *person* чи *individual*. Розглянемо безпосередньо на прикладі:

Everyone has the right to take part in the government of his country, directly or through freely chosen representatives – Every person has the right to take part in the government of his country, directly or through freely chosen representatives.

Переклад неозначених займенників пропонуємо наводити з «кожна особа»:

Кожна особа має право брати участь в урядовій діяльності своєї країни, безпосередньо або через обраних представників.

Також під час перекладу можливий варіант нейтрального узагальнення, яке надає реченню слово «усі»:

Everyone has the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.

Усі особи мають право на формування або приєднання до профспілок задля захисту своїх інтересів.

Традиційне для англійської мови використання слова на позначення роду (*man* / *woman*) дедалі частіше відходить на задній план та замінюється на його нейтральні альтернативи *human being*, *one*, *person* як самостійно, так і у складі слів на позначення професій, функції якої особа виконує. Те ж саме стосується і слів *male / female*. Зокрема, цікавий випадок становлять міжнародні конвенції та декларації щодо примусової праці та військової служби. Раніше жінки користувалися обмеженим доступом для різних видів праці, та особливо – військової сфери. Вважалося, що професії у цій галузі здебільшого чоловічі:

*Only adult able-bodied **males** who are of an apparent age of not less than 18 and not more than 45 years may be called upon for forced or compulsory labour*.

Для збереження нейтральності мовного вираження прикладу, пропонуємо замінити гендерно-обмежене *males* на гендерно-немарковане *persons*:

*Only **adult able-bodied persons** who are of an apparent age of not less than 18 and not more than 45 years may be called upon for forced or compulsory labour.*

Така зміна полегшує процес відтворення прикладу українською мовою, адже англійське *person* має словниковий відповідник «особа», тому переклад цього елемента цільового тексту виконано без жодних ознак гендерних обмежень:

До примусових робіт можуть бути залучені лише повнолітні особи працездатного віку, не молодші за 18 та не старші за 45 років.

Незважаючи на те, що існують конкретні способи уникати сексистських висловів, які варіюються від мови до мови, є ціла низка проблем, спільних для більшості мов, що впливають на рівень адекватності перекладу.

Іноді варто внести зміни не на одну лексичну одиницю, а їх сполуку, що, як наслідок, матиме значний вплив на рівень перекладеності тексту, проте не впливатиме на його загальний зміст:

*In any camps in which **women** prisoners of war, as well as **men**, are accommodated, separate dormitories shall be provided for them.*

Гендерний дисбаланс у цьому реченні усунено завдяки вилученню *women* зі словосполуки *women prisoners of war*. У той же час така заміна дозволяє виконати переклад речення, позбавлений проявів гендерного упередження, без уточнення статі військовополонених:

*У будь-яких таборах, де тримають **військовополонених**, їм надаються окремі гуртожитки.*

Важливим гендерно-чутливим, або інклюзивним, питанням є номінації посад та професій. Згідно до Рекомендацій, узагальнюючі номінації використовуються в мовах з природною категорією роду та в мовах без категорії роду, тоді як форма чоловічого роду використовується в мовах з граматичною категорією роду. Проте пропонуємо пораду використовувати гендерно-нейтральні професійні номінації, замінюючи лексичну одиницю з маркованою основою на більш нейтральний варіант:

*The **Chairman** of a Main Committee shall, in case of absence, designate one of the **Vice-Chairmen** of the Committee to take his place.*

Особливу увагу в цьому прикладі привертають слова *Chairman* та *Vice-Chairmen.* Належним способом провести редагування цього прикладу можна за допомогою використання лексеми, яка б не містила інформації про приналежність референта до тієї чи іншої статі (*Chair/Chair-person*), у такому випадку генералізується слово, вжите на позначення професійної номінації, та нейтралізується згаданий гендерно-маркований компонент:

*The **Chair** of a Main Committee shall, in case of absence, designate one of the **Vice-Chairs** of the Committee to take this place.*

Що стосується перекладу, не виникає жодних труднощів із відтворенням цих професійних номінацій, адже словниковим відповідником є «Голова», що зумовлює відсутність гендерного дисбалансу:

Голова *Головного комітету у разі своєї відсутності призначить одного із* ***заступників Голови*** *Комітету зайняти цю посаду.*

Розглянемо наступний приклад:

The Special Committee did not deem it appropriate to make a recommendation concerning the suggestion that delegations sharing the same point of view could use a ***spokesman*** *who would express those views in a single statement.*

На наш погляд це речення також потребує редагування, оскільки у ньому є елемент, що має дискримінуючий характер. Уникнути цього можна за рахунок трансформації заміни гендерно-упередженого *spokesman* на гендерно-нейтральне *spokesperson*:

The Special Committee did not deem it appropriate to make a recommendation concerning the suggestion that delegations sharing the same point of view could use a ***spokesperson*** *who would express those views in a single statement.*

Перекласти таке речення можна наступним способом:

Спеціальний комітет не визнав за доцільне винести рекомендацію про внесення пропозиції щодо того, щоб делегації, які поділяють ту саму точку зору, могли залучити до справи ***представника****, який висловлював би ці думки в одній заяві.*

У запропонованому варіанті слово *spokesman* відтворено словом «представник», яке, хоча, і є іменником чоловічого роду, у цьому контексті вважається гендерно-нейтральним.

Розглянемо інший приклад, який в англійській мові редагування не потребує, але викликає певні труднощі в перекладі:

*The **Secretary-General** shall immediately communicate the request, together with his recommendations, to the other Members of the United Nations".*

У цьому реченні номінація *Secretary-General,* з одного боку, не є гендерно-маркованою, проте при перекладі асоціюється з особою чоловічої статі, а з іншого боку, це усталена в мові номінація, яку при відтворенні на українську мову ми пропонуємо перекладати за допомогою додавання лексеми «особа», що матиме такий вигляд:

***Особа на посаді Генерального секретаря** має одразу повідомити прохання разом із своїми рекомендаціями іншим членам Організації Об'єднаних Націй.*

Ситуація з використанням фемінітивів змінилася 2019 року у зв'язку з прийняттям нового українського правопису, який узаконив їхнє вживання [18]. Намагання ввести частку українських фемінітивів в нормативні норми української мови є надзвичайно важливим кроком на шляху до перетворення української мови на гендерно-інклюзивну

Відображення цих змін можемо прослідкувати на прикладі такого речення:

*Whereas **Member States** have pledged themselves to achieve, in co-operation with the United Nations, the promotion of universal respect for and observance of human rights and fundamental freedoms.*

Слід зазначити, що словосполучення *member state* зазвичай відтворюється в українській мові як «країна-член» або «країна-учасник», що, у свою чергу, свідчить про домінуючу роль використання чоловічого роду при узгоджені основ складних іменників. Оскільки у складних іменниках такого типу друга основа має узгоджуватися з першою, а саме зі словом «країна», у перекладі цього речення нам вдається відновити граматичну та гендерну норму:

***Країни-учасниці**, у співпраці з Організацією Об'єднаних Націй, зобов'язалися сприяти загальній повазі та дотриманню прав та основоположних свобод людини.*

Таким чином, проведене дослідження дає можливість сформулювати деякі практичні рекомендації перекладачам в аспекті забезпечення гендерного балансу в англо-українському офіційно-діловому перекладі:

- необхідно уникати дискримінаційних висловлювань та негативно забарвлених формулювань, що свідчать про гендерну упередженість;

- варто вилучати посилання на гендерну ознаку, якщо вона не є релевантною тематиці повідомлення;

Для цього можна вдаватися до використання висловлень без гендерних маркерів; у процесі редагування та перекладу текстів можна вдаватися до переформулювання вжитих гендерно-маркованих компонентів; використання збірних іменників (способу нейтралізації); використання множини, лексико-граматичних трансформацій.

Отже, гендерно-інклюзивна, або ж гендерно-нейтральна чи гендерно-чутлива, мова є різновидом загальнонародної мови, що його розроблено з метою подолання гендерної упередженості в мовному аспекті офіційної комунікації. В межах стратегії гендерної нейтральності розроблено та впроваджено низку регуляторних норм і правил задля запобігання гендерній дискримінації. Їхня спільна мета полягає в тому, щоб заохочувати приділяти належну увагу гендерній чутливості на всіх ділянках мовної та міжмовної комунікації.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми зосередилися на необхідності проведення аналізу мовного та перекладацького аспекту гендерних проблем в текстах офіційно-ділового спрямування з метою систематизації та розробки рекомендацій, дотримання яких обов’язкове під час перекладу документів. Важливість поставлених завдань беззаперечна, оскільки гендерні трансформації у різних країнах світу сприяють визнанню та дедалі більшому зацікавленню до розбудови гендерно-чутливих національних мов. Не менш актуальним є й вироблення рекомендацій щодо перекладу офіційно-ділової документації, такої, зокрема, як декларації, прийняти Організацією Об'єднаних Націй, Генеральною Асамблеєю ООН, різними цільовими мовами, в тому числі й українською.

Зростання наукового інтересу до гендерної проблематики призвело до становлення особливого мовознавчого напрямку – гендерної лінгвістики, метою якої є вивчення тих особливостей чоловічого та жіночого мовлення, що зумовлені як психолого-поведінковими відмінностями статей, так і соціальними чинниками.

Гендерний аспект перекладу має декілька векторів дослідження. Одним із провідних є втілення в перекладі гендерної особистості автора крізь призму гендерної особистості перекладача. Методологічною основою такого дослідження виступають поняття образу автора та образу перекладача. Іншим вектором перекладознавчого дослідження гендеру є його розподіл на граматичний (*Grammatical gender*) та соціальний (*Social gender*). Граматичний гендер оприявлюється через граматичну категорію роду, яка є вираженою в певних частинах мови одних мов (українська) і відсутньою або (майже) відсутньою в інших (англійська). Труднощі перекладу тут виникають за необхідності у випадку, коли родові ознаки іменників використовуються як основа для їхнього метафоричного або

персоніфікованого використання, а іншомовні відповідники яких належать до іншого роду або продукують зовсім інші конотації. Соціальний гендер проявляється в мовних засобах гендерної дискримінації, для подолання яких необхідне перекладацьке усвідомлення принципів гендерно-нейтральної мови.

Гендерно-інклюзивна, гендерно-нейтральна чи гендерно-чутлива мова є різновидом загальнонародної мови, спеціально розробленим та упровадженим з метою подолання гендерної упередженості в мовній комунікації. Сферою імплементації гендерно-нейтральної мови є переважно дискурси, пов'язані з формальною / офіційною комунікацією. Упровадження гендерно-нейтральної мови в побутове та художнє спілкування залишається на рівні перспективи.

В межах стратегії гендерної інклюзивності розроблено та впроваджено низку регуляторних норм і правил задля запобігання гендерній дискримінації. Їхня спільна мета полягає не в тому, аби жодним чином стримувати чи обмежувати комунікантів, а в тому, аби заохочувати їх приділяти належну увагу гендерній чутливості на всіх ділянках мовної та міжмовної комунікації. Задля поширення принципів гендерної чутливості в англо-українському офіційному перекладі нами запропоновано низку стратегій, в межах яких перекладачі мають: намагатися уникати дискримінаційних висловлювань та негативно забарвлених формулювань, що демонструють гендерну упередженість; якщо контекст вимагає підкреслити стать або гендер, робити це очевидним способом; якщо ж, навпаки, контекст вказує на те, що стать або гендер не є релевантними тематиці повідомлення, вилучати непотрібні посилання на них. Для цього можна вдаватися до: використання висловлень без гендерних маркерів (переформулювання); використання збірних іменників (нейтралізація); використання множини, пасивного стану дієслова, лексико-граматичних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз граматичних особливостей української та англійської мов. URL: https://naub.oa.edu.ua/2015/аналіз-граматичних-особливостей-укр/ (дата звернення: 26.10.19)
2. Байбурин А.К. Этнические стереотипы поведения. Л.: Наука. Ленинградское отделение, 1985. 330 с.
3. Васильєва Е. В. Значення гендерних маркерів при перекладі офіційно-ділових промов. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2010. №3. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/znachennya-gendernih-markeriv-pri-perekladi-ofitsiyno-dilovih-promov (дата звернення: 30.10.2019).
4. Гомілко О. Гендер. Філософський енциклопедичний словник. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ, 2002. С. 111–112.
5. Горошко Е. Гендерная проблематика в языкознании. Режим доступу http://www.owl.ru/win/books/articles/goroshko.htm (дата звернення: 26.10.19)
6. З. В. Шевченко Словник ґендерних термінів. Черкаси. Видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с.
7. Забужко О. С. «В українській культурі ще не було місця для осмислення екзистенційного досвіду жінки». Дзеркало тиждня. 2003. 1 лютого. С.19.
8. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство: Посібник. К.: Академвидав, 2003. 392 с.
9. Зелінський М. Встановлення гендерології як нового напрямку сучасного наукового знання / М. Зелінський, І. Краснюк // *Міжнародна науково-практична конференція «Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень»* (Київ, 5-7 грудня 2002 р.). К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соціальних досліджень, 2002. С. 179-180.

10. Кирилина А.В. Гендер: Лингвистические Аспекты / Ин-т социологии РАН. М., 1999. 189 С. Библиогр.: С. 167–189
11. Комов О.В. Гендерний аспект перекладу. *Актуальні проблеми слов'янської філології.* 2011. Випуск XXIV. Частина 1. С. 409–417.
12. Л. Гентош, О. Кісь. Ґендерний підхід:історія, культура, суспільство. Львів. ВНТЛ Класика., 2003. 250 с.
13. Лисенко О. Гендерна асиметрія в юридичній термінології. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 5. С. 202–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnuflm_2014_5_47. (дата звернення: 27.10.2019)
14. М. А. Можейко. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. Минск : Изд-во В. М. Скакун, 1998. С. 270–272
15. Маргарет Мид. «Секс и темперамент в трех примитивных обществах» [текст]: М. Маргарет. 1935. 315 с.
16. Паненко О. Гендерные особенности перевода. URL: https://docplayer.ru/42238568-Gendernye-osobennosti-perevoda.html
17. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
18. Український правопис. URL:: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf (дата звернення: 22.10.19)
19. Anke A. Ehrhardt (2007) John Money, Ph.D, The Journal of Sex Research, 44:3, P. 223-224. URL: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224490701580741
20. Convention on the Right of the Child. URL: https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx
21. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_ENG.pdf

22. Forced Labour Convention. URL: https://www.un.org/ruleoflaw/files/ILO_Convention_29.pdf
23. Gender-neutral language in the European Parliament // https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf
24. General Assembly of the United Nations. Rules of Procedure. URL: https://www.un.org/en/ga/about/ropga/sessions.shtml
25. Guidelines for gender-inclusive language in English // https://www.un.org/en/gender-inclusive-language/guidelines.shtml
26. Money J., Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: psychologic findings. *Bull Johns Hopkins Hosp*, 1955, jun, 96(6), P. 253-264
27. Scott J. Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man. Cambridge. 1996.
28. Stoller Robert Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity, Science House, 1968, 383 p.
29. Universal Declaration of Human Rights. URL: https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/